

Prutul, Nistrul și contextele

(The Prut, The Dniester, and contexts)

Marius VĂCĂRELU

Abstract: *The territory between The Prut and The Dniester has a troubled past. Economic instability, constant invasions, being part of multiple political negotiations between empires, political tensions, these are all part of a history which needs to be understood in order to make correct predictions about its development.*

Keywords: *The Prut, The Dniester, Bessarabia.*

1. Teritoriul dintre Prut și Nistru nu este unul dintre cele mai norocoase, din punct de vedere istoric, politic și economic. Facem această afirmație deoarece trebuie să avem în minte că statele nu sunt o creație politică doar a secolului XX, ci au o existență milenară; chiar dacă sub forma de orașe-state sau imperii, ori ca state naționale sau uniuni personale¹, ele sunt eterne forme de organizare ale comunităților umane. De aceea, teritoriile trebuie apreciate în principal în raport de modurile de guvernare care le-au fost impuse – sau pe care le-au îmbrățișat – și care, în mod evident, au lăsat urme greu de eliminat pe parcursul secolelor.

În același timp, a cunoaște prezentul și viitorul fără o cunoaștere temei-

nică a trecutului este o imposibilitate practică, deoarece prezentul este acum, dar trecutul a durat până acum o secundă, iar viitorul începe în secunda următoare. Nu poate exista o limitare temporală a cunoașterii trecutului, deoarece noi ne raportăm doar la cunoștințele dobândite și la experiențele pe care le avem, iar acestea nu s-au terminat decât tot cu acea secundă în urmă. Este pură filosofie, ar spune unii: dar este imposibil metodologic să abordezi geopolitica unui spațiu fără a avea în minte imaginea trecutului în perfectă dilatare, în opoziție cu viața umană perfect finită și deci, supusă limitărilor de perspective și prognoze.

Pe fond, fiecare dintre noi scriem perspectiva proprie asupra trecu-

tului, deși el este totuși unic – chiar dacă nu îi cunoaștem toate faptele, el a fost, și ar putea fi eventual reconstruit. Totuși, asupra viitorului nu putem face decât prognoze, iar cum nimeni dintre noi nu a călătorit în viitor, ce va fi atunci este mai mult sau mai puțin posibil să se întâmple. Astfel, dacă despre trecut putem spune că „nu știm toate faptele, iertați-ne pentru anumite concluzii și erori!”, în materia viitorului suntem mai degrabă romancieri, dar cu caracteristici geopolitice, juridice, economice, istorice, geografice etc.

În această situație, teritoriul dintre Prut și Nistru poate fi imaginat, pentru viitor, iar perspectiva zilelor ce vor veni poate fi mai mult sau mai puțin probabilă, însă, evident, în raport cu o istorie pe care o are. Unde este limita istoriei am stabilit, dar nu putem demonstra încă gradul de precizie al prognozelor noastre, deși este evident că anumite lucruri sunt inevitabile pentru viitor.

2. Prima caracteristică a acestui areal geografic este acela al neșansei economice. Nu există teritoriu european care să aibă mai slabe perspective de dezvoltare, atât sub aspect geografic, cât și sub cel politico-geografic. Singura posibilitate de dezvoltare a acestui teritoriu este și a fost dată de existența sa în interiorul granițelor statelor românești și statului român, aspect incontestabil la analiza statistică și a faptelor.

Din punct de vedere geografic, teritoriul dintre Prut și Nistru are acces doar la Marea Neagră, ceea ce

nu este foarte încurajator, deoarece în orice moment accesul comercial spre Marea Mediterană poate fi blocat de către stăpânitorii strâmtorilor Bosfor și Dardanele, ceea ce obligă locuitorii zonei să exporte mai lesne pe uscat produsele acestui areal. Din contextul geografic însă mai observăm o a doua problemă, anume simbioza cu dimensiunea politico-militară a perspectivelor de dezvoltare ale spațiului.

Concret, deoarece între Prut și Nistru națiunea titulară este cea română, nu existau dificultăți comerciale și de dezvoltare în interiorul statelor/statului românesc, dar cum țara noastră a fost victima multor invazii, direcția acestora era și un obstacol fundamental în calea progresului social, economic, cultural etc.

Astfel, teritoriul dintre Prut și Nistru a fost invadat de către mongoli/tătari, turcii otomani, ruși și apoi sovietici. Toate aceste grupuri politice – imperiale, în mare măsură – au o singură caracteristică comună: sunt slabe sub aspectul organizării economice, iar în momentul în care au ajuns să își afirme administrația în zonă au condus la sărăcirea locuitorilor, iar nu la progresul lor.

Mai mult, între cele patru grupări politice se impune a menționa că tătarii – migratori și creatori de stat cu foarte slabe perspective economice – au întreprins nenumărate expediții de jaf în Țările Române, care au fost astfel sute de ani sărăcite prin simplul fapt al suportării zecilor de mii de călăreți. Ultima invazie a avut loc în 1759, dar până atunci, timp de sute de ani frecvența exper-

diților de prăduire a fost foarte ridicată. Cum poziționarea statului tătar era în nordul Mării Negre, orice invazie a statelor românești trecea obligatoriu prin teritoriul dintre Prut și Nistru, care suporta astfel primul și cel mai mult drumul de atac și cel de întoarcere. Toate acestea înseamnă costuri mari în economia zonei, pentru că invaziile nu erau „turism și voie bună”, iar întreținerea soldaților și cailor se făcea pe baza resurselor zonei.

3. Momentul preluării nelegale a teritoriului dintre Prut și Nistru de către Imperiul Țarist s-a făcut după ce aproape timp de un secol armatele ruse s-au luptat cu cele otomane, iar trecerea primelor pe teritoriul în cauză a provocat din nou sărăcirea populației. Situația economică la începutul anului 1812 era consemnată în Anafora a boierilor moldoveni către domnitorul Scarlat Calimah din 26 octombrie 1812.

Din nenumăratele cifre amintite, să reținem doar că partea anexată trimisese anual la Constantinopol, pe vremea dominației turcești, câte 15.000 de boi, 13.000 de vaci și 5.000 de cai, comparativ cu 5.000 de boi și 5.000 de vaci livrate de Moldova rămasă neocupată de ruși. De asemenea, Basarabia mai producea 140.000 din cele 300.000 de ocale de unt și 120.000 din cele 200.000 de măsurii de grâu expediate la Poartă în fiecare an. Tocmai de aceea reprezentanții Moldovei o denumeau „partea cea mai bună și însuflețirea hranei... și întru a hranei îndestulare și a vitelor pășune”, sau

„hrana viețuirii casălor noastre”, sau „belșugul vitelor de orice fel, a grânelor, a cerii, a mierei”².

Arătând pierderile reale ale Moldovei, istoricul rus Kasso afirmă că „acest raport între cele două părți ale Moldovei explică acea lovitură puternică ce a fost dată atunci vieții economice a Moldovei prin scoaterea din componența ei a părții celei mai productive. Despre importanța agricolă a acestei părți vorbește și raportul în dările de grâne pe care domnitorii ieșeni le plăteau Porții; două treimi din produsele cerealiere ce se expediau la Constantinopol erau produse de Moldova transpruteană, care a intrat acum în componența statului rus; aici se găsea și centrul creșterii vitelor, acolo, pe întinderile nepopulate, unde veneau rar stăpânii lor – boierii moldoveni ce locuiau la Iași – pășteau enorme cirezi de vite cornute care, după pacea de la București și închiderea graniței de pe Prut, s-au pomenit izolate de piața de desfacere, fapt care a pricinuit pagube serioase pentru moșierii respectivi, iar suferințele posesorilor au fost exprimate, printre altele, în plângerile lor adresate guvernului rus. Capitala Moldovei – Iași – s-a pomenit a fi la câțiva kilometri de cordonul nostru de graniță de pe Prut care o separa de fostul ei grânar – Basarabia; iar interdicția dată de Rusia privind exportul în Moldova a făcut să crească acolo prețul pâinii în așa măsură, încât el a devenit la Iași de două ori mai mare decât la Chișinău...”³.

În provincia anexată, țarismul n-a îndrăznit să introducă iobăgia,

urmărind chiar stabilirea raporturilor dintre țărani și proprietarii de pământ în anumite limite legislative. Majorarea impozitelor și practica eludării prevederilor legale privind obligațiile țăranilor au provocat nemulțumirea și chiar emigrarea sătenilor basarabeni. Din acest motiv, guvernul rusesc a fost nevoit să adopte, în anul 1834, *Regulamentul cu privire la țăranii dependenți*. Potrivit acestui ucaz, proprietarii au fost obligați să încheie, benevol, cu țăranii de pe moșiile lor niște convenții agricole; acestea trebuiau să specifice drepturile și datoriile părților semnatare. Totuși, mulți moșieri și arendași neglijau prevederile *Regulamentului*, urmărind sporirea obligațiilor țăranilor⁴.

Un impact negativ asupra economiei agrare a Basarabiei l-au avut prevederile acordului comercial din anul 1904, încheiat între Rusia și Germania. Potrivit acestuia, au fost stabilite taxe vamale foarte mari pentru grâul, secara, făina, uleiul vegetal, exportate din Rusia în Germania, și taxe scăzute pentru tărâțe și orz. Chiar și în aceste condiții vitrege, hărnicia locuitorilor și bogăția pământului asigurau Basarabiei o producție care depășea nevoile proprii de consum: 138% grâu, 160% secară, 278% orz și 100% ovăz. Astfel, ocupând doar 0,21% din întreg teritoriului Imperiului Țarist, Basarabia producea 3% din producția cerealiară a Rusiei⁵.

În ultimul deceniu al stăpânirii rusești, în Basarabia erau peste 100 mii țărani care dețineau cel mult 1 ha de pământ. Altele 200 mii de familii

aveau în medie 3,5 ha și numai 150 mii săteni stăpâneau peste 8 ha de pământ. La mijlocul primului deceniu al secolului XX, în medie, unei familii de țărani autohtoni îi reveneau 4 desetine, de răzeși 5,3, de țăărani ai statului 9,6, iar foștilor coloniști 16,3 desetine. Măsurile luate în preajma războiului mondial privind împroprietărirea sătenilor prin intermediul Băncii Țărănești, n-au schimbat în bine starea țăranilor indigeni, ele aplicându-se mai cu seamă pentru noi colonizări cu ruși și ucraineni⁶.

În urma aplicării reformei agrare s-a modificat raportul între proprietatea mare și cea mică, aceasta din urmă ridicându-se de la circa 32 % (1861) la 45,5 % (1910), din totalul proprietăților. Pe de altă parte, în rândul sătenilor avea loc un important și îngrijorător proces de pauperizare. La sfârșitul secolului al XIX-lea, Basarabia se situa pe primul loc în Rusia după numărul de țărani fără de pământ (23 % din totalul gospodăriilor țăărănești). Situația era și mai gravă în județele în care românii reprezentau majoritatea covârșitoare a populației: Bălți (34,1 %), Soroca (39,5 %), Hotin (43,2 %) etc⁷. În domeniul industriei lucrau 4.000 de muncitori în 1914 și nici 2.000 în 1916, cifre care erau mult sub 1 % din totalul populației⁸.

Insuficiența acută de pământ și nivelul de trai scăzut i-au constrâns pe mulți țărani basarabeni să părăsească melegurile natale și să se mute în regiunile răsăritene ale Imperiului. Acest fenomen a cunoscut o amploare deosebită din a doua jumătate

a secolului al XIX-lea. Într-o corespondență primită din Basarabia în iulie 1880, ziarul bucureștean *Telegraful* consemna: „Starea economică a țaranului basarabean e așa de ticăloasă, încât emigrațiunea poporului agricol, care s-a început de la 1864, se accentuează din an în an. Limba română se vorbește printre munții Caucazului, în guvernământul Samara, pe câmpiile sudului Siberiei; pretutindeni bietul român își caută un refugiu contra cotropitorului său”. Potrivit informațiilor aceluiași ziar, în 1885, „au emigrat numai din județul Orhei 173 familii de plugari compuse din 215 bărbați, 92 copii și 153 femei și fete”. În total, în anii 1906-1914, în Siberia și Kazahstan s-au strămutat circa 60 mii de basarabeni; în aceeași perioadă, din diverse zone ale Rusiei, s-au întors doar 20,7 mii de oameni⁹.

Pe de altă parte, autoritățile țariste au urmărit substituirea elementului românesc cu cel slav. Spre exemplu, în martie 1883, corespondentul basarabean al *Telegrafului* informa că „țărănimea din Hotin, dezesperată a mai putea găsi dreptate, se ridică la primăvară cu sate întregi pentru a emigra în Caucaz. Guvernul nu să opune la această emigrare, având de gând cum se vorbește aici de a înlocui pe români cu populație rutenească care părăsește Ucraina”. În septembrie 1888, la Bender sosiseră peste 1 700 de familii din guberniile Saratov și Nijnii-Novgorod, având ca destinație județul Ismail. La întrebarea unui român basarabean: „De ce nu emigrați dincolo de Volga sau la Caucaz?”, țărani ruși au dat urmă-

torul răspuns: „Pentru că nu ne mai liberează pașapoarte pentru aceste locuri și suntem îndreptați din contră spre Basarabia și Marea Neagră”¹⁰.

4. Toate problemele arătate mai sus au condus la o situație politică destul de tensionată în anul 1917, deoarece nu se prăbușise doar un imperiu și mai ales un mod de exercitare a puterii, dar venise momentul în care naționalitățile aduse cu forța în granițele statului țarist au început să lupte pentru autodeterminare și – în cazul românilor și polonezilor – pentru întoarcerea la matca istoriei. Contextul a fost favorabil, iar în anul 1918 România, Finlanda, Țările Baltice și Polonia revin la dimensiunile normale –, iar cele cinci state amintite reapar pe harta politică a lumii.

Din păcate războiul a fost din nou deosebit de costisitor pentru populația zonei, iar printre primele măsuri pe care guvernul român a trebuit să le aibă în vedere a fost stabilizarea economică a teritoriului dintre Prut și Nistru. Respectivele măsuri au fost cu atât mai prețioase cu cât România se afla, în acea perioadă, într-o situație extrem de dificilă, având stocul de aur depus în trei state – Rusia, Germania și Marea Britanie. Potrivit datelor Guvernatorului Băncii Naționale a României I. G. Bibicescu, din 17 februarie 1919, partea cea mai însemnată a aceluși tezaur se afla în Rusia, „în sumă de peste lei 315 mln. aur efectiv și 1,5 mlrd. alte valori și titluri, tezaur garantat de guvernul Imperial”, care însă fusese, între timp, înlocuit cu un guvern bolșevic.

În plus, o altă oarte a tezaurului se afla depusă la Reichsbank din Germania, în valoare de lei 80.469.650 aur efectiv, și 98.105.500 în Marea Britanie, la Bank of England, deci un total de 493.730.430 aur efectiv[22]. Așadar, în pofida enormelor dificultăți, prin decretul regal din 15 octombrie 1918, creditul de război în sumă de 1,7 miliarde lei a fost sporit cu 300 mln. lei, până la suma totală de 2 miliarde de lei, respectiva sumă urmând a fi acordată populației Basarabiei pentru pagubele de orice fel cauzate de război, precum și pentru orice alte cheltuieli provocate de război. Printr-un alt decret regal, din 1 noiembrie 1918, s-a permis municipiului Chișinău „să contracteze un împrumut până la concurența sumei de 10 mln. lei de la orice bancă din țară și în cont curent, cu care să se aprovizioneze cu alimente de primă necesitate și obiecte de îmbrăcăminte și încălțăminte”¹¹.

În aceeași ordine de idei, prin contribuția directă a reginei Maria a României, în perioada imediat următoare unirii Basarabiei cu România, având în vedere consecințele sociale extrem de grave produse de anii Primului Război Mondial, a fost înființată Societatea pentru ocrotirea orfanilor de război, având ca scop „adăpostirea, întreținerea și educația fizică și morală a orfanilor de război”, cu secții regionale la Iași, București, Craiova și Chișinău, cuprinzând județele din întreaga Basarabie. La scurt timp de la înființare, printr-un decret semnat de regele Ferdinand I, s-a decis acordarea unei subvenții

inițiale de 10 mln. lei Societății „Ocrotirea orfanilor din război”, prin comitetele din București, Iași, Craiova și Chișinău. Concomitent cu respectiva inițiativă, printr-un alt decret regal, a fost deschis pe seama Ministerului agriculturii și domeniilor un credit extraordinar de 1 mln. lei, „spre a se veni în ajutorul centralei cooperativelor basarabene, însărcinată cu aprovizionarea populației din Basarabia”. În fine, prin adoptarea statutului Societății pe acțiuni „Steaua Basarabiei” cu sediul la Iași, s-a urmărit scopul „desfacerii în Basarabia, în condițiile cele mai avantajoase pentru populație, a produselor ce lipsesc acolo, precum petrolul și derivatele sale, sarea, chibriturile, tutun, scânduri, șindrilă ș.a., precum și de a aduce din Basarabia diferite produse în Moldova”¹².

Progresele majore care s-au făcut la momentul revenirii la patria-mamă nu au fost complete și nici liniare, existând și anumite probleme ale administrației. În același timp, Uniunea Sovietică a urmărit prin politica sa o extindere teritorială majoră, care i-a reușit în final în anul 1944, deși cu pierderi majore până la finalul anului 1945¹³. Dacă în perioada 1918-1939 populația dintre Prut și Nistru a fost scutită de deportări și foametea sovietică, nu se poate spune la fel după încheierea războiului – precum și în anii 1940-1941.

5. Schimbările aduse de comunism au fost majore și complet negative. Menționăm doar câteva: muncitorii și orășenii au fost privilegiați în

ceea ce privește aprovizionarea cu produse alimentare, spațiu locativ și altele; țăranii, pe de altă parte, erau exploatați prin prestarea muncii obligatorii în colhoz, nefiind salarizați decât după 1964. Până atunci, aceștia primeau cereale sau alte produse abia la sfârșitul anului, după volumul de muncă depus, calculat în zile-muncă. La sfârșitul anilor '70, deși țăranii prestau cca 80 % din munca lor în colhoz, veniturile provenite din salariu acopereau doar 40 % din necesitățile lor. Restul necesităților țăranii și le acopereau din cultivarea loturilor de pământ de pe lângă casă, care au fost reduse de Hrușciiov de la 0,36 ha la 0,15 ha, deși acestea produceau 20-25 % din producția agricolă totală, iar uneori țăranii se revoltau și loturile erau lăsate intacte¹⁴.

Inegalitățile și discriminarea în RSSM aveau și o dimensiune etnică, nu doar socială. Astfel, în 1964, numai 2,3 % din directorii de întreprinderi industriale erau români moldoveni. Cota acestora crește treptat, dar nu a depășit niciodată 10 % (1984). Pe de altă parte, în funcții de conducere în agricultură românii moldoveni erau promovați mai ușor: aceștia alcătuiau 54 % în 1964, ponderea lor crescând la 70 % douăzeci de ani mai târziu. Una dintre explicațiile faptului că în sate moldovenii erau promovați este că 75 % din etnicii români locuiau la țară și astfel regimul nu dorea să provoace nemulțumirea populației locale. În același timp, neadmiterea moldovenilor ca directori de întreprinderi industriale reflecta neîncrederea puterii sovietice în națio-

nalitatea titulară a RSSM și reprezenta o parte a strategiei de limitare a migrației moldovenilor de la sat la oraș. Dreptul de a se stabili la oraș era îngrădit și condiționat de obținerea dreptului la reședință, ceea ce era o gravă încălcare a drepturilor omului. În anii '70, Primăria orașului Chișinău introduce suma de 15 mii de ruble care trebuia achitată pentru obținerea dreptului de reședință. Această sumă constituia prețul unui apartament cu 4 camere și puținii care o dețineau preferau să locuiască la țară. Astfel, regimul controla și limita tendința moldovenilor de a se muta la oraș, promovându-se o politică de rusificare prin aducerea de cadre din Rusia și Ucraina, Moscova achitând pentru aceștia suma de 15 mii de ruble pentru obținerea vizei de reședință. În final, menționează că salariul mediu în RSSM era cu 20-25 % mai mic decât media pe URSS¹⁵.

6. Prăbușirea URSS a condus la eliberarea națiunilor din republicile exterioare RSSFR. Totuși, din momentul în care majoritatea s-au transformat în state independente – din păcate, cu granițele trasate de Moscova – forma lor nu reflectă de regulă situația istorico-geografică reală. Astfel, din Basarabia a fost decupată o parte, care a fost dată RSS Ucrainene. Prost administrată, situația economică și politică din zonă este una foarte tristă, perspectivele de dezvoltare fiind nule, cu atât mai mult cu cât din 2014 pe teritoriului statului vecin au început anumite probleme care se constituie în cel mai puternic vector

al creării de sărăcie. De aceea, în următoarele paragrafe mă voi referi în principal la ceea ce se cheamă astăzi Republica Moldova.

Astfel, anul 1991 marchează revenirea problemelor contextului geopolitic al zonei, iar acestora li se suprapune calitatea competenței economice, administrative și politice a celor ce conduc teritoriul dintre Prut și Nistru. Rezultatul de după 25 de ani a acestor factori, cumulați, este dezastruos, iar cel mai bine se observă acest aspect în situația demografică a zonei. Oamenii având mai mult ca niciodată posibilitatea de a călători, au început să aleagă alte cetățenii decât aceea disponibilă oficial.

Cele mai importante date sunt astfel cele legate de părăsirea țării de 106 persoane pe zi, ceea ce înseamnă 38.690 oameni care părăsesc țara într-un an, iar dacă înmulțim acest număr cu un ciclu electoral de patru ani, rezultă o pierdere de 154.760 cetățeni, populație preponderent activă, care poate procrea și mai ales plăti impozite.

Cifrele privind populația pe care publicația *Unimedia* le oferea erau acestea: „1991 – 4.364,1 (mii locuitori); 2001 – 3.635,1 (mii locuitori); 2011 – 3.560,4 (mii locuitori); 2013 – 3.557,6 (mii locuitori); 2014 – 3.555,2 (mii locuitori); 2015 – 3.553,1 (mii locuitori); 2016 – 3.550,9 (mii locuitori)¹⁶. Potrivit datelor Recensământului din 2014, populația Republicii Moldova este de 2,804 de milioane de persoane¹⁷.

După cum observăm, este o mare discrepanță dintre populația oficială,

consemnată prin recensământ și ceea ce se pretinde a fi totalul persoanelor în viață care au cetățenia acelei entități politice. Chiar dacă se observă că cea mai accentuată scădere a fost în perioada 1991-2001, faptul că este unanim acceptat numărul de 106 persoane care părăsesc teritoriul zi de zi înseamnă că de fapt populația a scăzut cu o treime în doar 23 de ani (recensământul a fost realizat în anul 2014). Consecințele sunt atât sub aspect electoral, dar și sub aspectul imposibilității realizării progreselor economice.

În plan etnic, dacă în 1989 populația Republicii Moldova conținea 65 % români – indiferent cum îi înregistrau statisticile sovietice¹⁸, astăzi situația arată altfel, pentru că numărul etnicilor români depășește 82 % – din nou, chiar dacă statistica a fost cu siguranță falsificată, din motive care țin de manoperele dolosive ale puterii politice de la Chișinău. Scăderea care s-a produs are efect și va avea și mai mare forță pe viitor, deoarece situația economică și politică nu mai dispune la colonizări etnice, indiferent cât ar dori alți lideri politici ai acestui secol.

Explicația constă în statisticile economice, care relevă că teritoriul dintre Prut și Nistru este cel mai sărac din Europa, iar această realitate predispune la emigrarea fiecărei etnii, indiferent unde poate. Astfel, PIB/capita este de 1 872 dolari pentru Republica Moldova¹⁹; de menționat că toate statele foste sovietice, cu excepția Țărilor Baltice, au acest indicator mai mic decât al României²⁰.

Chiar dacă pașapoarte se pot obține din mai multe direcții, lipsa de

îmbunătățire reală a condițiilor de trai obligă la alegerea variantei emigrării, iar pe termen lung efectul este cu siguranță acela al obligării mediului politic de la Chișinău să decidă reintegrarea în hotarele statului român. De fapt, ceea ce nu poate exista independent este sortit pieririi, ceea ce contează este doar momentul în care

mai întâi se conștientizează că „nu se poate”, iar apoi urmează acceptarea singurei soluții posibile.

Practic, demografia revine la situația sa normală, iar contextul său va conduce și politicul la normalitate. Nu cunoaștem data, dar direcția este inevitabilă.

Note

¹ Adică, doar pe perioada vieții unui conducător important se realiza o unire care se destrăma, de regulă, la moartea aceluia mare lider politic.

² Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983, p. 397.

³ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul ..., op. cit.*, p. 397.

⁴ Ștefan Purici, *Istoria Basarabiei*, Editura Semne, București, 2011, p. 45.

⁵ *Ibidem*, p. 49.

⁶ *Ibidem*, p. 47.

⁷ *Ibidem*, p. 48.

⁸ Guvernământul Basarabiei, *Basarabia dezrobită. Drepturi istorice. Nelegiuiri bolșevice. Înfăptuiri românești*, Chișinău, 1942, p. 33.

⁹ Ștefan Purici, *op. cit.*, p. 52.

¹⁰ *Idem*.

¹¹ <http://www.art-emis.ro/istorie/4102-27-martie-1918-intrarea-in-modernitate-a-basarabiei.html>, consultat la 25.02.2018. Referințele autorului sunt din Monitorul Oficial al României.

¹² *Ibidem*.

¹³ După toate sursele, peste 26 milioane de morți. A se vedea https://ro.wikipedia.org/wiki/Pierderile_Uniunii_Sovietice_%C3%AEn_cel_de-al_Doilea_R%C4%83zboi_Mondial, consultat la 25.02.2018.

¹⁴ Igor Cașu, Igor Șarov, Virgil Pâslariuc, Flavius Solomon, Pavel Cerbușcă, *Istoria românilor și universală*, Editura Cartier, Chișinău, 2013, p. 50.

¹⁵ *Ibidem*, p. 51.

¹⁶ <http://unimedia.info/stiri/26-de-ani-de-independenta-a-republicii-moldova--in-cifre-17-guverne--5-presedinti-si-106-moldoveni-care-pleaca-zilnic-din-tara-138398.html>, consultat la 25.02.2018.

¹⁷ <http://recensamant.statistica.md/ro>, consultat la 25.02.2018.

¹⁸ https://ro.wikipedia.org/wiki/Demografia_Republicii_Moldova, consultat la 25.02.2018.

¹⁹ <http://statisticstimes.com/economy/european-countries-by-gdp-per-capita.php>, consultat la 25.02.2018.

²⁰ [https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(nominal\)_per_capita](https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(nominal)_per_capita), consultat la 25.02.2018.

Bibliografie

CAȘU, Igor; Igor Șarov; Virgil Pâslariuc; Flavius Solomon; Pavel Cerbușcă, *Istoria românilor și universală*, Editura Cartier, Chișinău, 2013.

Guvernământul Basarabiei, *Basarabia dezrobită. Drepturi istorice. Nelegiuiri bolșevice. Înfăptuiri românești*, Chișinău, 1942.

MUȘAT, Mircea; ION Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*,

Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983.

PURICI, Ștefan, *Istoria Basarabiei*, Editura Semne, București, 2011.

Site-uri

art-emis.ro.

recensamant.statistica.md

statisticstimes.com

unimedia.info.

wikipedia.org.